

Мукачівський державний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології

Дипломна робота
ОС «Бакалавр»

на тему: «Особистісні детермінанти подолання ситуації втрати
роботи»

Виконав: студент 4 курсу,
групи ПП-4, напряму підготовки
6.030103 «Практична психологія»
Левицька К.В.
Керівник: Корнієнко І.О.
Рецензент: Яковицька Л.С.

Мукачево - 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ ПОДОЛАННЯ СИТУАЦІЇ ВТРАТИ РОБОТИ	
1.1 Психологічна характеристика суб'єкта професійного становлення.....	7
1.2 Ситуація втрати роботи як криза професійного становлення та її психологічні особливості.....	14
1.3 Психологічні особливості копінг-поведінки в ситуації втрати роботи..	23
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ ПОДОЛАННЯ СИТУАЦІЇ ВТРАТИ РОБОТИ	
2.1. Методичний інструментарій дослідження.....	29
2.2 Аналіз та інтерпретація отриманих результатів.....	37
2.3 Порівняння результатів дослідження.....	43
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність дослідження. Вивчення проблеми адаптації особистості до різного роду складних життєвих ситуацій призвело до появи нового напрямку досліджень в психологічній науці, а саме копінг-досліджень, які стали популярними як закордоном, так і у нашій державі. В сучасних умовах людині доводиться зустрічатися з великою кількістю важких ситуацій, подолання яких здійснює вплив на подальше життя і нормальне функціонування особистості в соціумі. Однією з таких важких ситуацій є ситуація втрати роботи. Безробіття здійснює негативний вплив на фізичне, психічне здоров'я особистості, сімейні та міжособистісні відносини, має негативні наслідки у вигляді деструктивних форм поведінки, а також погіршення матеріального, професійного та соціального статусу особистості. В зв'язку з цим існує гостра необхідність в дослідженні даної проблеми та в розробці програм корекції, консультування, надання психологічної допомоги безробітним з ціллю оптимізації подолання ними даної кризи з найменшими втратами, збереження психічного здоров'я і нормалізації соціального функціонування суб'єкта.

Необхідно відзначити, що в зарубіжній психології проблема безробіття успішно досліджується з початку ХХ століття. Крім того, у вивченні проблеми безробіття в зарубіжній психологічній науці виділено кілька наукових напрямків: інституційний (М.Яхода, П. Уорр, Д. Фрайер), когнітивно-мотиваційний (К.Фізер, Б.Вайнер, У.Дейріті, А.Голдсміт, Дж.Летек, Г.Прассія) і біографічний підходи (Д. Сьюпер, Г. Елдер, А. Каспі).

У вітчизняній психологічній науці проблема безробіття досліджується відносно недавно, з початку 90-х років ХХ століття. Серед авторів, які займалися дослідженням ситуації втрати роботи можна назвати А.Н. Дьоміна, А.К. Осницького, Т.С. Чуйкову, Н.Б. Михайлову, А.А. Осіпову та деяких інших.

У роботах зарубіжних і вітчизняних психологів виявлені негативні наслідки безробіття (М.Аргайл, Д. Фельдман, Н.Б. Михайлова, А.А.Осіпова і ін.), емоційні стани особистості в даній ситуації (Н.Б. Михайлова, Л.Пельцман,

А.А. Осіпова), когнітивні оцінки ситуації безробіття (Н.Б. Михайлова, А.А. Осіпова, А.І.Приходько, Н.Фізер, Б.Вайнер, У. Дейріті, А. Голдсміт, Дж.Летек, Г.Прассіа), роль роботи в життєдіяльності людини (М. Яхода, П. Уорр, Н. Фізер та ін.), а також вплив втрати роботи на побудову кар'єри (Д. Сьюпер, Г. Елдер, А. Каспі).

Разом з тим недостатньо вивченими залишаються питання, пов'язані зі специфікою індивідуальних способів подолання стресу, викликаного втратою роботи, а також – впливом якостей особистості на вибір стратегій подолання кризи безробіття.

У психологічній літературі використовується низка термінів: копінг, копінгові дії, копінг-стратегії, копінгові стилі, копінг-поведінка, за допомогою яких визначають індивідуальну адаптаційну реакцію людини до складної життєвої ситуації.

Під складною життєвою ситуацією більшість дослідників розуміють ситуацію, що об'єктивно порушує нормальну життєдіяльність особистості і є важкою для її самостійного вирішення. Природно, що успіх у розв'язанні такої ситуації залежить передусім від самої людини. Якщо вона не володіє цим видом поведінки, можливе настання несприятливих наслідків для її діяльності, здоров'я і благополуччя. Не випадково досліджувати копінг або подолання (у термінології Л. І. Анциферової) першими почали клінічні психологи (Н.Хаан, Р. Лазарус, С.Фолкман, К. Олдвін та ін), в тому числі і в Росії (Н. Сирота, В. Ялтонський, І. Нікольська, Р. Грановська).

Проблема копінг-поведінки розглядається в роботах таких зарубіжних вчених, як Amirkhan J.R, Billings A.G. і Moss R.H., Carver C.S. і Scheier M.F., Lazarus R.S. та інші.

Мета дослідження. Виявлення особливостей репертуару копінг-поведінки осіб, що втратили роботу.

Завдання дослідження:

1. Узагальнити основні теоретико-методологічні підходи до розуміння ситуації втрати роботи в зарубіжній та вітчизняній психології.

2. Обґрунтувати теоретико-методологічні основи емпіричного дослідження особистісних детермінантів подолання ситуації втрати роботи.

3. Визначити вплив особистісних якостей безробітніх на вибір стратегій копінг-поведінки.

4. Визначити вплив мотивації професійної діяльності на стиль копінг-поведінки безробітніх.

Об'єктом дослідження є копінг-поведінка в ситуації втрати роботи.

Предметом дослідження є особистісні детермінанти та типи копінг-поведінки в ситуації безробіття.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань дипломної роботи використовувалися такі методи дослідження:

1. Теоретичні – аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних та експериментальних даних літератури з проблеми дослідження.

2. Емпіричні - тестування, зокрема використовувалися такі психодіагностичні методики: методика «Опитувальник діагностики копінг-стратегій (COPE-inventory)» (К. Карвера, Шейера, Вайнтрауба (адаптація Л.І. Дементій), тест «Визначення мотивації в роботі» (Фр. Герцберга), методика «16-факторний особистісний опитувальник» (Р.Б. Кеттелла).

3. Статистичні – порівняння середніх значень, кореляційний аналіз та аналіз на основі критерію Манна-Уїтні.

Обробка кількісних даних проводилася за допомогою програми Microsoft Excel 2003, а також пакету програм статистичної обробки даних SPSS.

База дослідження Мукачівський центр зайнятості. У дослідженні брали участь безробітні Мукачівського центру зайнятості, усього 50 осіб.

Публікації, виступи на конференціях за час навчання.

Левицька К.В. Копінг-поведінка осіб, що втратили роботу/ І.О. Корнієнко, К.В. Левицька// Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 травня 2019 р.,

Мукачево/ Ред.кол.: Щербан Т.Д. (гол.ред.) та ін. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2019.- с. 160-162.

Левицька К.В. Копінг-поведінка осіб, що втратили роботу/
І.О. Корнієнко, К.В. Левицька// Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених / гол. ред. колегиї В.В. Гоблик; заст. гол. ред. І.І. Алмашій. – Мукачево: РВВ МДУ, 2019. – Вип. 1(3). – с. 91-94.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі узагальнено основні теоретико-методологічні підходи до розуміння ситуації втрати роботи в зарубіжній та вітчизняній психології, розглянуто результати дослідження копінг-поведінки осіб, що втратили роботу. Розкрито зв'язок між опанувальною поведінкою та особистісними та мотиваційними факторами особистості. Здійснено порівняльний аналіз особливостей досліджуваних параметрів у чоловіків і жінок, а також осіб які мають різний стаж на попередньому місці роботи.

Безробіття здійснює негативний вплив на фізичне, психічне здоров'я особистості, сімейні та міжособистісні відносини, має негативні наслідки у вигляді деструктивних форм поведінки, а також погіршення матеріального, професійного та соціального статусу особистості. В зв'язку з цим існує гостра необхідність в дослідженні даної проблеми та в розробці програм корекції, консультування, надання психологічної допомоги безробітнім з ціллю оптимізації подолання ними даної кризи з найменшими втратами, збереження психічного здоров'я і нормалізації соціального функціонування суб'єкта.

В даний час проблемі психологічного подолання присвячено велику кількість емпіричних і теоретичних досліджень. Проблема копінг-поведінки розглядається в роботах таких зарубіжних вчених, як Amirkhan J.R, Billings A.G. і Moss R.H. Carver C.S. і Scheier M.F. [6], Lazarus R.S. та інші. Серед вітчизняних авторів, які займалися вивченням проблеми стресу і копінг-поведінки можна відзначити таких вчених, як В.А. Бодров, Р.М. Грановська, Л.І. Дементій, Т.Л. Крюкова, Е.А. Сергієнко, та багато інших.

Необхідність звернення до цієї проблематики продиктована специфікою поведінки людини у важких ситуаціях, яка часом пригнічує провідні форми прояву активності особистості.

Проблема опанувальної поведінки є мало досліджуваною, та попри це надзвичайно важливою, оскільки вміння опановувати нові, важкі життєві ситуації свідчить про високий рівень розвитку особистості, а також вимагає від

особистості високих волевових зусиль, високий рівень самоконтролю, рефлексії, гнучкість мислення та інших особистісних якостей.

На сьогоднішній день залишається відкритим питання про те, наскільки мінливий копінг у конкретної людини залежно від оцінки - стресової ситуації, об'єктивних характеристик, даної ситуації і особистісних особливостей самої людини. В даний час поняття «coping behavior» використовується для визначення способів поведінки в різних ситуаціях - від важких життєвих ситуацій до повсякденних подій.

Особливе місце в концепції копінг-поведінки займає питання про копінг-стратегії, а саме ті прийоми і техніки управління, до яких вдається людина при подоланні тієї чи іншої стресової ситуації.

Незважаючи на існування різних класифікацій, більшість дослідників виділяє три базові стратегії копінг-поведінки: розв'язання проблеми, пошук соціальної підтримки, уникнення стресової ситуації.

У психологічній літературі використовується низка термінів (копінг, копінг-дії, копінг-стратегії, копінг-стилі, копінг-поведінка), за допомогою яких визначають індивідуальну адаптаційну реакцію людини до складної життєвої ситуації.

В цілому, ситуація втрати роботи розглядається більшістю авторів як одна з найважчих, стресових, кризових ситуацій в житті людини. Так, у списку життєвих подій Холмса і Rare, що вважаються стресовими, звільнення займає восьме місце (з сорока трьох). Більш високий рівень стресу в даному списку життєвих подій приписується таким подям, як смерть чоловіка, розлучення, розрив сімейних відносин, тюремне ув'язнення, смерть близького родича, власна хвороба або травма, а також вступ в шлюб. У дослідженні А.І. Приходько ситуація втрати роботи розглядається як одна з десяти сильних стресових ситуацій

Однією з таких важких життєвих ситуацій є втрата роботи. При описі ситуації втрати роботи використовують терміни «втрата роботи», «ситуація втрати роботи», «ситуація звільнення», «безробіття».

Багато авторів, розглядаючи особливості ситуації втрати роботи, порівнюють цю ситуацію з іншими. Так, наприклад, А.А.Осіпова зазначає, що втрата роботи – це психологічний стрес, за рівнем порівнянний зі смертю близького родича або ув'язненням. Михайлова Н.Б. вказує, що «втрата роботи вважається найбільшим соціальним нещастям після смерті і хвороби ...»

Також у роботі наведене теоретичне обґрунтування та результати емпіричного дослідження особистісних детермінантів подолання ситуації втрати роботи.

На основі узагальненні результатів емпіричного дослідження можна сформулювати такі висновки:

1. У більшості респондентів в роботі переважають фінансові мотиви. Це говорить про те, що фінансова складова відіграє ключову роль в професійній діяльності, виборі професії. Найменше виражена визнання і винагорода та кар'єра. Це може свідчити про те, що респонденти не зацікавлені у кар'єрному зрості та у різного роду винагородах за професійну діяльність.

2. Більшості респондентів притаманна висока підвладність почуттям. Їм притаманне осмислене додержання норм і правил поведінки, наполегливість у досягненні мети, точність, відповідальність, ділова спрямованість. Цей же час прослідковуються низькі результати за шкалою «інтелект», тому для більшості опитуваних властиві конкретність і деяка ригідність мислення, може мати місце емоційна дезорганізація мислення.

3. Більшість безробітних обирають такі стратегії копінг-поведінки, як «Позитивне тлумачення і зростання» (90% опитуваних), «Ментальне відсторонення» (78%), «Активний копінг» (88%), «Прийняття» (70%), «Планування» (86%). Рідше використовуються такі стратегії копінг-поведінки, як: «Заперечення» (42%), «Поведінкове відсторонення» (34%), «Використання наркотичних та алкогольних речовин» (2%). Таким чином, можна сказати, що більша частина безробітних демонструє активну,

проблемно-орієнтовану копінг-поведінку, оскільки практично всі вибрані стратегії орієнтовані на вирішення або аналіз проблеми.

Стратегії, які використовуються рідко мають деструктивний характер, характеризуються втечею від вирішення проблеми. Ситуація безробіття в таких випадках є серйозним потрясінням і не сприяє пошуку вирішення проблеми працевлаштування.

4. Чим довше людина працювала на одному місці роботи, тим більше вона схильна до психологічного ухилення в сторону від мети, в яку вторгається джерело стресу, через мрії, сон або відволікання та поведінкового відсторонення.

Люди, яким властиві товариськість, добродушність, природність і невимушеність в поведінці, уважність, доброта у стосунках, схильні обирати гумор як стратегію копінг-поведінки.

Безробітні, які є незалежними, самі приймають рішення і самі діють, в стресових ситуаціях схильні до заперечення ситуації та до придушення уваги до інших видів діяльності, щоб більш повно концентруватися на джерелі стресу.

За допомогою непараметричного методу порівняння вибірок U-критерій Манна Уїтн було виявлено, що рівень комунікабельності у чоловіків та жінок значно відрізняється. Стосовно активної участі в релігійній діяльності між чоловіками та жінками було виявлено відмінності у використанні гумору, наркотичних речовин та алкоголю в якості стратегії копінг-поведінки. Також, за допомогою даного критерію, було виявлено, що рівень такого особистісного фактору, як «прямолінійність – дипломатичність» у осіб, що мають різний стаж на попередньому місці роботи відрізняється. Це свідчить про те, що у людей, які мають стаж роботи більше 5 років більше розвинені такі характеристики, як розважливість, проникливість, розумний і сентиментальний підхід до подій та оточуючих людей.

Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів опанувальної поведінки безробітних, хоча в загальному і стверджує, що особи, що втратили роботу жодним чином не мають ознаки зниженої конструктивності у наявному репертуарі копінг-поведінки. Це змушує нас зсувати пошуки можливих психологічних причин явища, коли певна категорія людей має постійні проблеми із працевлаштуванням.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>